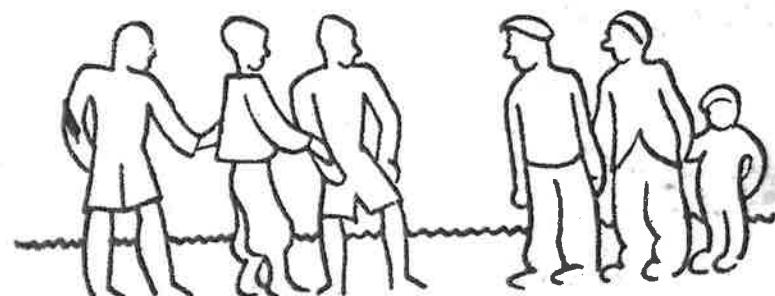

teatro escolar galego

Agromar

farsa pra rapaces por j. acuña
prólogo de filgueira valverde

Teatro Escolar - Galego

J. ACUNA
Escolante

«A GROMAR»

Farsa pra rapaces

Prólogo
de
FILGUEIRA VALVERDE

LUGO
Editorial «Palacios»
MCMXXXVI

Teatro Escolar Galego

J. ACUNA
Escolante

«AGROMAR»

Farsa pra rapaces

Prólogo
de
FILGUEIRA VALVERDE

LUGO
Editorial «Palacios»
MCMXXXVI

VERBAS LIMIARES

Fixera mentes de lle non pór limiar a mais libros que aos meus. Pois o prólogo que ún fai de seu leva un sinceiro frescor e inda pode milloral-a obra. Lembra a «Obertura», composta a matinar nos que chegan tarde e nos que chegan cedo, íntima soedade do autor con todolos seus temas virxes, diante o zoar das conversas que esmorecen e dos asentos desacougados a renxer. Atál é o prólogo de ún: verbas acuguladas, en corpo miudo, a luxar o albeiro silenzo destas gardas, cobixo do escomenzo; coidas ao vento a latexar silandeiras na agarda, namentras a abrideira vai britando a irmandade das páxinas e nos dispómoxos ao lecer de trasfollar o libro, novo do trinque áinda.

As avesas, o prólogo alleo é unha avinza curial. O escritor novo merca unhas verbas alaudosas do escritor vello a troques de lle poñer o nome na portada. O vello escribe enfastiado, coutando de non luxal-a sua sona con gabanzas de mais; o novo fai imprentar aquelas liñas serodias en letra grande, temendo que teñan leitores de menos. Unha contrata onde xogan choio e fachenda, de costas ao arte.

Si eu fora un home andado e respeitoso e Acuña fose un rapaciño novo, estas liñas levarían a citra levián dos prólogos alleos. Eu non podería decirvos, sin perdel-o meu creto, que mellor querería firmar a farsa que escribirlle o límiar. Tería de facer como que medio quería dar a entender que quen se dá a escribir comedias zarabica na i-auga. I-en forza de gabar a Acuña sin me abaixar a falar dél e da sua obriña, debullaría eiquí unhas verbas valeiras sobre o «Teatro Infantil» e logo diría: «Coñecín ao autor de «Agromar» fai moitos anos. Era unha serán do outono, etc., etc.»

Mais nin esto pudo tan siquera facer a maña de prologuista de sona. Emprincipiando porque non sei cando coñecín eu a Acuña. Cicais no colo da i-ama, nos brinquedos de neno, ou nos xogos de rapás. Sei que andivemos xuntos na Escola Pública que tiña Don Pastor na Rúa de San Telmo. Que xuntos, facendo os estudos no Instituto, adeprendimos de Lousada Dieguez a ensoñar unha Patria mellor. Un día atopámanos na primeira conferencia que se dou na nosa fala en Pontevedra, unha conversa de Otero Pedrayo encol da aldeia galega, que nos abreun un mundo de anceios. No mesmo Castromil saímos pra Compostela, onde pousamos naquela casiña da Azabachería en que Brañas escribira o «Regionalismo». Alí vivimos os días inesquecibles da fundación do Seminario, das xeiras pola Amahía, dos xuntoiros na casa de Tobío, de «Adral» e da Exposición Castelao. Xuntos rubrimos co Arcebispo Lago as escadeiras do Pazo no día da sua entrada; os dous nos axuntamos nelas naquel abrente morno en que fumos escoitar a sua vos por derradeira.

Daquela escribíamos xa nos xornás: Acuña na «Galicia», eu en «Renovación». Daviña escolmaba a nosa prosa. Axiña viñeron as colaboracións de pago: Acuña no «Ideal», eu no «Pueblo»; un «Glosas» a 10 ptas., outro «Vieiros» a 15; él en castelán, eu en galego. Rifábamos antre nós: «Alleeiro!»

«separatista». Mais todolos días primeiros íamos xuntos a cobrar. Non tiñamos cumes. Os cartos quedaban sempre ou na de Porto, en libros, ou na de Maside, nas contas do Seminario.

E chegou a edade oratoria, i-a edade dos certames, i-o tempo de estróupele-estróupele. Eu pillei o primeiro abucheo no mitín «Pro Traje Escolar», él a pimeira ovación na «Festa da Lingua Galega». Os doux éramos ledos como nenos, e soñábamos nunha vida limpia e xurdia. E viñeron as loitas na Universidade—Acuña estudaba Dereito, eu adicábamme mellor a Letras—e cando a trapallada da «Becerrada Escolar» a nosa amistade fixose ainda mais forte: Acuña renunciou ás suas «Glosas» i-eu aos meus «Vieiros». Pouco despois cada ún collía o seu camiño. El sempre a pensar en xurista; eu a rematar Letras en Zaragoza, pra seren Arquiveiro de calquer Concello poirento ou Arqueólogo de un Museo non nado.

Moito tempo estiven sen saber do Acuña. Lembreime del neses intres en que toda a mocedade lle ven a ún á testa. Escribinlle sin resposta. Sorprendeume un día enviando a Vilarelle unhas cousas pra «Logos». Fixérase galeguista i-andaba metido en política «técnica», como él decía. Vinno unha se-rán no Trega: «Estou canso e teño por resolver a miña vida...»

Mais no ano 1932 veume chamar pra que vise os ensaios desta cousiña súa que hoxe prologo. Alá fun. Os rapaces facíanno mal dabondo. Mais a obra gorentoume pol-o seu acento oral, popular, tan refugado por todos nós. I-anque penso que Galicia non é terra de dramáticas, decateime de que o siso de «Agromar» era íntimo e lírico, non de obra espectral, senón como mesturanza da maxia das cántigas paraleísticas e do trascender apoloxético do exemplo, e coidei que Acuña viñera chantar un novo esteo no camiño apenas encetado do noso teatro, o primeiro esteo do teatro das nossas escolas. «Agromar» non era unha obra feita e chea, como

a «Fiesta Valdeira», senón apenas un xogo, probe de técnica—sei que Acuña non levará a mal esta sinceiridade—mais ateigado de espírito.

Quisen convencer a Acuña de que o editase, quisen que traballase en novos «xogos», uns de senso social a maña diste, outros de senso lírico, como as xeiras de Zorro ou de Meogo. Non quixo, i-adios: El non era poeta, nin tan xiquer literato, fixera «Agromar» nun lecer, pra abrir unha laboría onde outros viñesen traxeitar, «Eu labro, díxome; que semeten outros».

A obra de Acuña se non chegou a poñer. Mais eu, de asistir aos ensaios, fixenme amigo dos rapaces. Chamáballes polos alcumes que tiñan na farsa e ríame do toupellos que eran na escea. Daquela espertouse en mim a vocación pedagóxica, a arricarme do isolamento de «Aquivieiro-Bibliotecario-Aqueólogo». Cando eu gañei a cátedra, Acuña quiso contalo no banquete. Púxome nun apreto, pois eu dixera que non quería discursos. De remate chegamos tamén a nosa avinza: editaríase «Agromar» i-eu poñeríalle este prólogo.

Xa non facía mentes de escribilo cando viñeron ter conmigo uns rapaces en vacacións. Eran os actores dos merados ensaios de «Agromar» e pedían a edición. Faláronme das suas angueiras e dos seus soños: o que facía de «Don Enrique» era escolante na Cañiza e quería ensinarlle o xogo aos seus rapaces, «Lolo» andábase a especializar en Psicotecnia, «Chano» redactaba un xornal, «Fuco» ía ingresar nunha Escola de Inxenieiros, «Xelo» acadara non sei que campeonato; «Nito» facía o grado profesional e sacaba os seus cartiños nunha Academia... ningún esquecera a farsa de Acuña e todos levaban afincado no peito o ideal que él puxera nas esceas, un pouco desfiveladas, da obriña.

I-eiquí me tendes facendo de proloquista; un papel que me propuxera non facer endexamais.

E que ruín prologuista dou, Deus me valla! Qué longo vai esto e que pouco xeitoso! ¡En troques qué daría eu por facer o «Don Enrique» da farsa? Ese si que é papel! E tántos como o teñen na man...

Matinade agora un anaquiño na aldea galega. Son as tres da tarde. Chove. Somella noite xa. Hai unha trisura nas couzas! Qué fan agora os que teñen na sua man o papel do «Don Enrique»? Síntense afincados ao chan e sacan desta mesma vital tristura a sua ledicia interior? Ou soñan con fuxir do terrón labrego? Teñen sabor do antergo, ou levan a testa bafua cas cousas do señorío? Perden os seus días xogando... leendo xornás acedos... armando liortas políticas... maldizoando da terra? Ou sinten a forza criadora do traballo? Terán ainda un lume de fervor por serviren aos seus?

Pasamos no Castromil pol-a aldeia. Imonos deter na vila, deixando após de nós o xurdio devalar da paisaxe, vibradoria de cántigas brañegas. O hourizonte péchase agora nun xérmolo de rúa que arrenega da lama das corredoiras, do reendor das carqueixas e da pedra grá dos casás labregos. Unhas señoritiñas cursis abanean o «María de la O» pra lembrármonos que saímos da nosa terra. «Puah, Galicia, que asquito...». Rube no auto un rapazote que vai pasal-o domingo na «capital». Dinos nun patois chulesco cousas inanes dos votos, do baile e da timba. A volta escoitaremos «Rosío» e virá axustarse na dianteira unha señora foupella, vestida de laberca, a malsinar das mulleres da aldeia que falan como cadelas e teñen porcos os míseros fogares.

Son as tres da tarde. Qué fan agora os rapaces da vila? Qué fan os fillos de Don Pedro e de Don Antonio? Cumple ir buscalos ao Casino, onde se discute ao Negus. De aqui a tres horas, a tres días, a tres anos... seguirá a xente trabada neste durmir sin soños.

E que ten alma áinda algún dos persoaxes desta outra farsa da vida galega? Hai quen teña unha luciña de ideal que

revolte contra este devecer i-encha o seu vivir i-o dos ou-taos. Quén teña un pulo de traballo novo e xeneroso?—«Ah! Qués vir tí? Que qué imos facer? Cantar, meu fillo! Sair pol-os lugares a espertar na xente cas cántigas da terra. E traballar nos agros e saímos ao mar, e rubir aos cu-rurtos mais outos. Sabes como se chama aquel outo? Sabes sair nunha gamela? Podes decirlle a un irmán labrego como se sementa agora o millo? Pero onde estiveches deica ago-ra? Son xa as catro. Sal do Casino, que che vou leer unha co-media. Que ides poñer «La plancha de la Márquesa»! Boh, deixadevos de lérias, imos facer unha cousa da terra!»

De tal xeito xurdíu nun dia de vran do 1932 esta obriña do escolante Acuña. Coñezo o sobrado onde traballa. Na me-sa, unhas mazorcas douradas, o «Boletín del Sindicato de Se-millas», cincas os «Arquivos» i-uns papés pautados, con can-tos do pobo. Aquí ten soñado moitas vegadas no porvir da sua terra. Fai falla un heroé? Non, abonda un mozo. E vi-ríanlle ás mentes, coidando na Galicia adoecente das vilas e na Galicia rexia da montaña e da veiramar, as verbas lonxa-nas da «Oda a Espanys»:

«Per qué versar la sang inutil?
Dins de les venes vida es la sang,
vida pels d'ara i pels que vindran:
vessada es morta».

Que o sangue mozo do vivir paisano fecunde o corpo feble da Galicia allea. Imos gañar a nosa vida. A nosa i-a dos outros; esta i-a outra: a nosa propia vida. Imos espertar a Te-rra, a inzar no corpo valorento dos mozos revellidos o pulo dunha concencia e dunha fé. Seremos nós os homes novos que quere o chan galego?

Que esto é cousa de fogar e de escola? E porqué non de arte? E que poden vivir sin o arte a escola i-o fogar? E que

a educación é outra cousa que arte, i-arte relixiosa? «Agromar» está moi lonxe do «Teatro Infantil» con que agora xentes turdias queren embrullar aos nenos no levian vivir dos homes; «Agromar» quer que os homes reparen na fondura do vivir dos nenos. Si os cativos precisan un arte seu—e pois un teatro—é porque, máis achegados á fonte da vida, sinten más fonda a chamada do ben i-a magoa da falsía. Os nenos piden que agarimemos a sua enxebreza e que lles demos un ideal. E compre facelo, mesmo en xogos de bandos e símbolos, como llo dá «Agromar».

Endebén xa está o prólogo. Escribinno dun grolo, sin collar tan siquera a «Polyanthea». Xa non cumpre. Hoxe o mestre de prologuista é mais doado que fai douscentos anos. Hoxe, como fai douscentos anos, ninguén lee os prólogos!

El creédesme que despois de escrito éste estame proendo que ninguén o vaia leer? Pois inda poida que ll'aquecera a algúns. Que leva algunha ideia que lles había facer ben. Algúen ten de acadala, ben o sei: aquel mozo que inda non perdeu a fé, o escolante que agarima aos cativos, o creguiño novo que acaba de vir... e aquel médico vello que dou a sua vida aos probes—«a aldea Diol-a dea»—e que mantén nos seus anos o sorrir quente dos nenos, un «Xelo» que queira dar o seu sangue polos señoritos do Casino, un «Nito» que fale cos rillotes e aqueza no seo a brasa do chan nativo, calquera dos monifates da farsa galega de hoxendía que queira trocarse en home e vivir a nova vida que está xa a agromar.

A G R O M A R

Farsa pra rapaces

REPRESENTACION

Decorado sumario: calquera cousa que suxira nas esceas o lugar da acción: a rúa, a casa do médico, o pazo, os agros... Traxes: os que leven acotío os rapaces; que nas escolas, nos Institutos e mais nas Juventudes abondan mociños da aldeia e pitos da vila que non precisan adobíos pra entrar nesta farsa. Somentes o médico é difícil de arranxar. Pois este papel, pra mellor ser, había facelo o mestre ou calquer home andado.

O escolante i-os rapaces poden amañar ao seu xeito o texto que sigue. O remate, por enxempro, pode porse solto, como obra de burlas, e co tituo «Leria do señorito da vila co rapás da aldeia». Ou ser feito como prólogo, no escomenzo, de xeito que a farsa sexa o desenrollo das cousas que nos sorprendenron nel, se desta maña pode gorentar mais aos actores i-a sua xente, afeita xa á técnica do teatro. Ás veces comprirá facer mais sinxela toda a obra; ás veces, crarexala con engádegas; ás veces deixar que os rapaces fagan a farsa de seu; o mestre a rexeitar, a escolmar, a compór cas mesmas ideias dos cativos, deica facer unha farsa nova. Coutando que non veñan luxala nin a acedume, nin a xenreira: «Agromar» é un berro de irmandade!

PERSOAS

XANCIÑO: mozo da aldeia que endenantes foi señorito da vila (Nito).

DON ENRIQUE: o médico que lle fixo a transfusión do sangue.

OS MOCIÑOS DA ALDEIA: Xelo, Chinto, Goros, Fuco.

OS PITOS DA VILA: Lolo, Antón, Chano, Perico e mais outro, anónimo, que fai chatolas cos dentes no remate.

UN CAN: o Tulé, que fora de Xelo, que llo collera Xanciño cando ainda era o "Señorito Juanito", e que tornou á poder do seu dono por unha apostá.

E ninguén mais.

Primeiro Lance

Onde Xelo por unha aposta ofrece o sangue pra unha transfusión. Cos feitos dos rapaces da aldeia i-os medos dos señoritos da vila

Primeiro Lance

CADRO PRIMEIRO

Na rua ou na campía, en calquer lugar onde se axuntan tres rillotes da aldeia pra xogar e pra falar das suas cousas.

ESCEA 1.^a

XELO

Pois eu xa os vira pasar pol-a pontella de Cidrás, e dixen ca miña lingua pequena: «En boa esgarabanzada vos metéchedes. Poida dar que tornedes co rabo pra a corte. Olla que o Lolo metido a chofér, no auto do pai, e o señorito Juan moi caballero detrás! Estes non fan hoxe cousa boal! E como o auto aquel naceu en noite escura, e leva feito mais disgracias que un trebón, en canto enfiou o carro de bois do señor Bieito xa me puxen a rezarlle pol-a i-alma, que me dou o corpo que todos ían facer ali a carantoña. E ven o auto i-enfialle pol-a esquerda. E vai o señor Bieito e turra os bois pra a dereita. E pesca o demo de señorito Lolo, que Dios me non poña diante, e pega a faguer arreguía, de unha banda pra outra, e zás, alá van, pol-o pinal do Mato, uns contra outros, que cegaba a poeira que se ergueu.

CHINTO

Fóra a pauliña qne lles botaras cando che roubaran o Tulé.

GOROS

Fora que son uns remontados, que queren ser os galos do mundo e andar sempre fuxindo, de zoco pra cabazo, sin iren a ningures.

CHINTO

É un Chenar e tira moito.

GOROS

O demo. É unha nortada que leva á xente por diante.

CHINTO

O señor Bieito foi morrer de unha morte ben parba.

XELO

Pero o que mais xenreira me dou, foi o tapón de sain ése do señorito Lolo, que en canto se veu co auto esfachicado e co señor Bieito morto e co señorito Juanito a sangrar, que se lle vía a morte aos ollos, pega a fuxir coma un condanido, touza abaixo, que me non valeu berrarlle pra que tornase.

GOROS

E tí por qué raio chamabas por él?

XELO

Chamaba por calquera. Si te vises tisoio, con catro mortos.

CHINTO

Con un

XELO

E os bois. E o señorito Juanito, que rexurdíu logo.

GOROS

Eu pegaba a fuxir.

CHINTO

N'é mester que o dixeras.

XELO

Como o señorito non daba en sí, atireino ao lado, e collílle os brazos, e púxenme a facerlle a respiración oficial, así (*colle no brazo de Goros*) así, como nos adepredou o escolante.

GOROS

A modo, que me mancas!

XELO

Soio que, pol-o que dixo Don Enrique estaba facéndolla no brazo que tiña rompido.

CHINTO

Mala rabia!

XELO

E asemade, cando chegou Don Enrique con Don Locaio, e viron aquelo, foi cando Don Enrique dou commigo e quitoume do medio e me dixo: «Besta, eso é o que adepredes na escola». Facendo así, «Besta», talmente como si fala-se... eu ben sei con quen.

CHINTO

Dixeron que, a pouco mais, matas ca respiración esa ao señorito.

GOROS

Pouco se perdía.

XELO

Pois Don Enrique dixo unha ves que non tiña mal fondo,

CHINTO

Tamén dixo de tí...

XELO

Poida dar que as duas estivese no certo.

CHINTO

Don Enrique tenlle ley ao señorito Juan.

XELO

Boh! Tamén ma ten a min.

CHINTO

Ben se vé.

XELO

Don Enrique sabe que eu llo facía por ben.

GOROS

E pra qué llo facías?

XELO

Coiro. Porqué ollaba que se me morría nas mans e non se me viña ás mentes outra cousa.

GOROS

Bueno. Eu me non metía en estrapuxas nin pol-o señorito Juan nin por ningún da sua caste. Alá eles, postos en outo nas curas. Ao mellor pra rematar en xusticias.

XELO

Atópase ún metido nas cousas. Ben alleo estaba eu cando a barafunda do outro día.

GOROS

Tamén cho digo eu. Alá eles. Eu viráballe as cosas ao esfachico e punto en boca. Xa pasaría por alí outro auto con señoritos que acudisen. Nós...

XELO

Era un rapás coma míñ, e berraba «Ah de Dios!» de partitir a i-alma.

CHINTO

Era un larpeiro da vila, que se folgaba á nosa conta.

GOROS

Nin que fora un de nós!

XELO

Era un de nós, alí guindado, a morrer coma un can. Raéume a vida! Quén se lembra ali de xenreiras?

CHINTO

Boa vida de señorito se perdía.

XELO

Boa vida de señorito? Mala vida de señorito! Qué sabe ún? O Tulé estará agora a pasar unha vida de can de señor, alá, no pazo da Reigada. Pero, nas moites, aboiará pol-o seu dono (*Alteiroso:*) Boa vida a nosal

CHINTO

Non choraría por tí o señorito Juan, coma ti pol-o Tulé.

XELO

Eu non teño por quen chorar. Nin teño, afellas, quen chore por min. Pero a morte do señorito Juan sería unha estra-gueira. Porque ten quen o chore!

GOROS

Boh! Levan a vagancia no sangue!

XELO

Sangue como o teu e como o meu. Sangue noso. Ali, a derramarse no chan. Non foi feito o sangue pra as abertas dos lameiros!

CHINTO

Nin pra dalo de emprestado (*Confidencial*) Non sabes?

GOROS

Éche nova moi medrosa.

CHINTO

Dixoa onte á noite, o meu pai.

GOROS

E a miña irmán tamén falou d'ela. (*Solene, como trasmitindo un segredo*) Si queren que viva o señorito Juan teñen que facerlle a función do sangue. Con sangue vivo!

XELO

Probe Tulél! D'aquela vaciaránno como un pipote.

GOROS

Non presta. Ten de ser sangre cristián.

XELO

Eses son contos do tempo dos saça-manteigas.

CHINTO

Non. Tamén eu sei d'eso. É como nas pelicas dos vámpiros. Chámanlle a... perfeución.

GOROS

Eu acollereime cedo a casa.

XELO

Non hai medo. En non sendo pol-os untos. A tí...

GOROS

Deixa de lerias. É unha festa...

XELO

I-o medo é pardo.

GOROS

Non che son ditos de troula.

CHINTO

Cando nós estemos a morrer ninguén nos trafegará sangue novo no corpo.

XELO

Quén pensa en nós...! Pero háiche cousas novas que someilan contos vellos.

GOROS

Nos contos hai un home que tiña sangue da besta ladrador.

CHINTO

E agora temos homiños con sangue de troita, nonsí, Goros?

GOROS

Dalle!

XELO

O Goros ten pouca xira.

CHINTO

É un fol de amoado.

GOROS

E vos un fol de aveas. Qué?

CHINTO

Quén falou!

GOROS

Si, rídevos de min. Pero unha ves, fun, e cando morreu o Larañas míreille pra a cara.

XELO

Porque estaba morto. Si rebule nin lle miras pra os zocos.

GOROS

Pero eu son home de...

ESCEA 2.^a

FUCO

Entrando co Tulé

Aquí o home son eu!

XELO

O Tulé! (*ao can:*) Tulé, Tuliño! Ai meu canciño, bonito coma un ouro. Qué vida che fixeron?

FUCO

Siquera preguntaras como o trouxen.

XELO

Conta!

FUCO

Funno coller no pazo. A porta está aberta de trás en vás. Co rebollicio ninguén se deprocata dos que pasan. Estaba na terreira co Quis. Me non trabou de milagre. E logo o señor Manuel que veu tras de min, pol-o carreiro enriba. Brinquei a sebe da Chaínza. Si me pescan, úntanme a paus. Ou ao pior... cos ditos que corren estes días...

XELO

Eres un home (*De novo ao can*) Tulé, meu Tulé; verdá que
botaches de falla ao teu amo?

FUCO

Agora son eu o amo do Tulé; nonsí, Tulé? Fun pra él co-
mo un pai.

CHINTO

Vaia fillo lindo que che saíu!

GOROS

Non, eu, así foras meu fillo, dábache por perdido.

XELO

É meu. Era meu antes. E roubáranmo. Ti non mo vas a
roubar agora como o señorito Juan?

FUCO

Si, agora: «Tulé, quérote pol-a i-alma». E denantes dei-
cháchel-o roubar. E non fuches home de o ir coller.

XELO

Róubasmo?

FUCO

Roubeino no pazo. Quen rouba un ladrón...

CHINTO

O Tulé ser non era do pazo. Pero agora (*a Fuco*) é teu...

XELO

Damo!

FUCO

Olvida eso!

GOROS

Non val a pena a liorta. É ben feo.

XELO

O que feo ama, bunito lle parece.

FUCO

Remedándezoo: Meu amantiño!

XELO

É meu. Há vir conmigo. Garduña! Ladro! Tésmas de pagar.

GOROS

Bueno. Eu voume.

CHINTO

Ventas paus?

XELO

Tratando: E si é teu, qué queres por él?

FUCO

Non se vende.

XELO

Douche cen formas, os dous pinchos, o...

FUCO

Eillo vender a un home...

XELO

Eu, son un home.

FUCO

Ti es un cricas.

XELO

Eu son un home. Son mais home que ti!

FUCO

Si o demostras.

XELO

Dasmo?

FUCO

Doucho.

XELO

Fago o que ti n'és home de faguer.

FUCO

Bota por esa boca.

XELO

Ti sabes eso do de trafegarlle o sangue ao señorito Juan?

FUCO

Séino. E inda que o sabía fun home de sacar de alí o can.

XELO

Pois eu vou cabo de Don Enrique pra que me saquen o sangue a míñ. Tí o fas?

FUCO

Andas de troula.

GOROS

O qué?

CHINTO

Ún que tolea!

XELO

Apostado (*xura ao xeito dos rapaces*) Saudiñal Sai correndo

FUCO

Berrandolle. Eu non fago eso por un can!

CHINTO

Non pasa do dito. Váise a casa a chorar.

GOROS

É tental-o demo.

FUCO

Alporizóuse moito.

GHINTO

Nada, n'o fai.

FUCO

Pero, pésame. É tan entreitizo este Xelo.

GOROS

Non sai de un decir.

FUCO

Fáino. Andaba moi caviloso estes días.

GOROS

I-é un testalán.

CHINTO

Botáralle a praga ao Juanito cando o roubo. Tornaráselle?

FUCO

Arredando co pé áo can: Demo de can...!

CHINTO

E, si o fai, non fai pol-o Tulé. Ben o coñezo.

POUSO

CADRO SEGUNDO

*N'unha sala do pazo da Reigada, onde uns pitos da vila agar-
dan a chegada do médico «para preguntar por Nito».*

ESCEA 1.^a

LOLO

El coche no carburaba bien. Y, a veces, me tiene fallado en la dirección. Pero yo iba seguro de mí. Aquello fué otra cosa. Cuesta abajo, motor apagado. Si no se tercia en la carretera el demonio del carro aquel... Me cegué. Son unos bestias esos paisanos. Una guiñada y allá vamos todos por el talud. Aún siento el golpe del volante.

ANTÓN

Reticente. No fué en las piernas.

LOLO

Fué en el pecho.

ANTÓN

Es igual.

LOLO

Y aquella polvareda, aquella arena en la boca. Que asco!

El Chenard, para chatarra.

ANTÓN

Y el hombre,

CHÁNO

y el carro, y los bueyes,

ANTÓN

y Juanito.

LOLO

Nito no. Es una vuelta.

CHÁNO

No dice eso Don Enrique. Mala pía...

ANTÓN

Menos sería si no hubieses tu escapado.

LOLO

Y si no se hubiera metido por medio el animal aquel del
Xelo que, por lo visto...

ANTÓN

No saben más.

CHÁNO

Siempre a meterse donde no los llaman.

ANTÓN

Que dijo el Juez?

LOLO

Pagó mi padre no sé que fianza. En Justicia todo será cues-
tión de cuartos.

ANTÓN

El hombre deja hijos.

LOLO

Son pequeños.

ANTÓN

Peor que peor.

LOLO

Si son mayores tengo que irme del pueblo.

CHÁNO

Pero siendo pequeños tendrás que mantenerlos.

LOLO

Allá su madre! *Silencio turbado.*

CHÁNO

Y tú, duermes de noche?

LOLO

Por eso escapé. Si hubiera mirado al muerto, lo vería luego en sueños.

ANTÓN

Así verás el Chenard.

LOLO

Lástima de coche! Aún tiraba.

CHÁNO

Yo, aunque se arreglase, no entraba más en él.

ANTÓN

Ni yo.

LOLO

Yo... no creo en agüeros.

ANTÓN

No son agüeros. Andar en un coche que hizo muertes, manchado de sangre.

CHÁNO

Oiste lo de la sangre de Juanito?

ANTÓN

Si. Se la pedirán a éste.

LOLO

A mí? El qué?

ANTÓN

Van a hacerle la transfusión a Nito. Perdió mucha sangre en el accidente: la herida del pecho. Está muy débil. Dijo Don Enrique ayer en mi casa, que si cuadra, tendrán que hacerla hoy mismo.

LOLO

Cómo la hacen?

ANTÓN

Ya lo sabrás. Suponemos que te ofrecerás tú.

LOLO

Anda la osa! No la perdí de milagro en el coche y me la van a sacar en frío. Que se la saquen a Rita!

ANTÓN

Pués eres el llamado. Después de ser causante de todo.

CHANO

No van a pensar en nosotros.

LOLO

Sois más amigos de él.

ANTÓN

Pero no lo llevamos en el coche para escachifararlo.

LOLO

Y sois más nuevos.

CHANO

Por eso te tocará a tí, que eres más mayor.

LOLO

Andáis a desinquietarme. Que tostadas! Eso lo hace cualquier jornalero por cuatro pesetas.

ANTÓN

De esta hecha le acabas con los cuartos a tu padre.

CHANO

Hace falta sangre limpia. Los jornaleros no tienen limpia la sangre.

LOLO

Ni yo...

ANTÓN

Perdió ya el azul?

LOLO

No. Se me revolvió en el accidente.

ANTÓN

La tenías aún bien?

LOLO

Ah! No. Claro que no. Ya no sirve para eso.

CHANO

Yo no dejaba que me metiesen en el cuerpo una sangre,
así, cualquiera...

ANTÓN

Ni yo...

LOLO

No podemos hablar de otra cosa?

ANTÓN

No dá gusto. *Novo silencio.*

CHANO

Y fuistes a ver la viuda?

LOLO

Quieres irte al cuerno!

CHANO

A ver si te vas tú, mangallón, que ahora dá vergüenza ser
amigo tuyo.

LOLO

Si? Y antes mucho: «Lolo, me llevas en el Chenard?»

CHANO

No es por el auto. Quién va contigo ahora por la calle?
«Esos son los del atropello».

ANTÓN

Está a llegar Don Enrique.

LOLO

Será cosa de irse.

CHANO

Vete tú, si quieras. Tendremos que esperar para saber lo
que hay de Nito. No estaría bien.

ANTÓN

Debes quedarte. Pueden decir de ti cualquier cosa,

LOLO

Se dirá igual. Tendré que aguantarle mil impertinencias a
Don Enrique.

ANTÓN

Acordártase antes.

CHANO

Don Enrique es siempre el mismo: un paisano, a decir las-
tradas.

LOLO

El trato de cierta gente...

CHANO

Nació de pobres.

ANTÓN

Dicen que dá buen médico.

LOLO

Sí, es nuevo. Pero parece un viejo, siempre a sermonear.

CHANO

Guillose en Santiago. Es de esos que les da por el gallego.

LOLO

Con su pan se lo coman.

ANTÓN

Ahí debe de venir.

CHANO

No, es Perico.

PERICO

Entrando. Qué pasa?

ANTÓN

Hola cativo!

PERICO

Cómo está Nito?

LOLO

No se sabe.

CHANO

Le harán la transfusión.

PERICO

A eso vengo.

ANTÓN

A hacérsela?

PERICO

No. A ofrecerme.

CHANO

Tú?

ANTÓN

Abrenuncio!

PERICO

Oye. Me enteré bien antes. No pueden hacérsela conmigo.
Soy muy niño para eso. Pero vengo, y quedo como un hombre.

LOLO

Eres un hacha.

ATNÓN

Vaya fresco!

CHANO

Ahí tienes una idea.

ANTÓN

Déjate de cuentos. Tiene sus riesgos. El que panda es Lolo.

LOLO

Yo? Tengo también mi idea.

ANTÓN

Tú una idea? Que raro!

LOLO

Ya me oiste antes, Antón. Sois muy niños para entenderla.

ANTÓN

Ahí va el hombre. Te va a salir mal!

LOLO

Déjalo.

CHANO

Estamos haciendo el ganso. Con que quedase este? por
Perico.

PERICO

Cá, haceis falta aquí. Para alabarre el rasgo.

ANTÓN

Aun por encima te vamos a reir la gracia.

CHANO

Vives equivocado.

Vaya con el crío!

LOLO

Si que podeis hablar. Y tú más?

PÉRICO

Hablar hablaremos cuando venga Don Enrique.

CHANO

Y se lo diremos todo, la-lará-lará.

LOLO

Como te ofrezcas a Don Enrique para la transfusión, te estrello.

ANTÓN

Entonces cállate; Lolo es especialista...

CHANO

Debes callar. Si todos nos largamos también. Si ninguno se ofrece. No seas idiota!

PÉRICO

No, callar callo. Pero te digo, que somos unos hombres.

LOLO

Y tú el que más.

CHANO

Chist... que ahí viene Don Enrique!

ESCEA 2.^a

DON ENRIQUE

Hola, xa temos eiquí a rolada dos pitos brancos. Aposto a que vindes.

CORO DOS PITOS

A preguntar por Nito.

DON ENRIQUE

Nada más?

CORO DOS PITOS

Y a pedirle que cuando podamos verlo...

DON ENRIQUE

Máis nada?

CORO DOS PITOS

Nada,

DON ENRIQUE

E tí, Lolo? Home, non ten distinguira. Entra ún cego da lus.

LOLO

Yo...

DON ENRIQUE

Pensei que xa marcharas pra a Coruña. Pensei, que xa remataras o veraneo. Pero ao ollarte eiquí, que lería, coidei que viñas a...

LOLO

Mi padre se encargó de arreglar todo.

DON ENRIQUE

Todo? O teu pai non resucita mortos, nin sanda doentes...

LOLO

La indemnización...

DON ENRIQUE

O veraneo é corto...

LOLO

Interrumpindo. Por desgracia.

DON ENRIQUE

Alporizado. E como a tua vida é un veraneo, e de levián e feble non val nada, pensas que unha vida, toda unha vida, mércase cos catro cartos que o teu pai gañou, pra que tí...

LOLO

Hay que vivir. Todo tiene sus quiebras.

DON ENRIQUE

Vivir non é xogar ca vida. Qué sabe de vivir quen nunca traballou nin sufreu nunca? Val mais a vida. É mais.

LOLO

Pero Don Enrique, bastó ya el accidente... Para que ahora, ya amargado... Le pido que no insista.

DON ENRIQUE

Abondara o accidente si a dór de unha estragueira inutil te movera a satisfacer, en algo, persoalmente, o mal feito.

PERICO

Vaya una satisfacción!

LOLO

La familia del hombre aquel.

DON ENRIQUE

Ali, unhas verbas de door e a caridade, que non é... a merca do silencio.

LOLO

Allá mi padre!

DON ENRIQUE

O teu pai ten dabondo co-esa xoia de fillo. Pero eu non falo de eso.

LOLO

No alcanzo.

DON ENRIQUE

Algo que sabe todo o mundo. Que está presente en vós. Cousa sinxela e sin perigos, que fai calquera, pero que pode espertar, nun intre de estes, un pulo limpo de reparación, ou de amistade. Pero eu ben sei con quen trato.

LOLO

Ya sé por qué viene. Eso no puede ser. Si yo pudiese... Pero... Podría traer perjuicios para Nito. Yo... Vd. me entiende...

DON ENRIQUE

Ah! Xa... E si eu te dixerá: «Poida que non mintas».

LOLO

Don Enrique...

DON ENRIQUE

Bueno, a outro choio. E vos?

PERICO

Yo venía a eso, pero como soy tan chico ya sé que...

DON ENRIQUE

Ves por eso. Entendido. E vos?

ANTÓN

Nosotros...

CHANO

No querían nuestros padres.

ANTÓN

Claro, los padres...

ESCEA 3.^a

XELO

Entrando. Dan licencia?

DON ENRIQUE

Adiante, Xelo. Que traes?

XELO

Acorado. Viña, viña... falar con Vde.

CHANO

A Lolo. El de la respiración.

LOLO

A Chano. El mismo. Querrá cobrar por encima.

PERICO

Aos outros. Son unos grusmias. Es el del perro de Nito.

DON ENRIQUE

Qué falades vos ahí?

CHANO

Hablábamos del quite del otro día.

DON ENRIQUE

Qué quite?

LOLO

Lo de la respiración artificial.

XELO

Malo rai!

DON ENRIQUE

Home, é certo. Qué zoupada mais mal gañada pescaches!
Disimula, hol!

PERICO

Esto faltaba!

DON ENRIQUE

Mais, non virás a curarte, eh? A culpa é miña que non
dou unhas voltas pol-a escola. En fin, a tí, pol-o visto, tirache
o oficio. Demo de rillote. Vas rematar en manciñeiro. Pero,
a qué ves?

XELO

Eu viña... a eso... do señorito Juan.

DON ENRIQUE

Pra qué? Quén te mandou chamar?

XELO

Non. Veño eu.

DON ENRIQUE

Si non te espricas!

XELO

Ao do sanguel

DON ENRIQUE

Ti? O qué?

LOLO

Ya tiene Vd. la solución.

DON ENRIQUE

*A Lolo. Eu tiña moitas. Ofreciache a tí unha. Pra tí.
Entendes?*

PERICO

Aos outros. Mi dicho. Este olió cuartos.

DON ENRIQUE

Mira Xelo, eso é cousa de homes. Calquera, dos da familia, san, abonda. Pero si é que precisas algo, ves mais tarde...

XELO

Señor, non lle veño pol-os cartos, así Dios me salve!

CHANO

(Pués él algo busca.)

DON ENRIQUE

É que os da Braña matinades cada choio... Alal! vaite bricular, que esto é cousa pra xente andada.

PERICO

Pero, no decía Vd. antes que nosotros servíamos...?

DON ENRIQUE

Pra ver o homes que sodes.

CHANO

Picado. No. Si nosotros como estar, estamos dispuestos; por un amigo...

DON ENRIQUE

Imos logo!

CHANO

Bah! Déixese de pavas!

DON ENRIQUE

Collendo pol-o brazo a Perico. Bueno, xa temos o noso home. Este é o que vai vir, que ten o sangue moi vivo... Imos alá!

PERICO

Fuxindolle como os cativos cando se non queren deixar vacunar. Ay... no... no... mamaíña!

DON ENRIQUE

Soltándoo, brusco. Qué che vou sacar a tí, si xa non tes sangue no corpo co medo? A Xelo: Vaites Xelo, ti si que eres valente. Mais non compre. Cómo imos pensar nun de vos pra éso?

XELO

Doorido e fachendoso. Logo, sangue de probe non val pra caridades?

DON ENRIQUE

Arrufado. Pero que raios se te meteu na testa. Na miña vida tal vin. Tí non qués cartos. Xelo denega. Tí non foches causante. Xelo cala. Tanto lle queres ao señorito? Xelo pon unha cara de antre burla e mágoa. O que sexa podes decilo anque estén estos diante. Calquera idea que che traia, será mellor que as de éles pra fuxir. Mesmo a de gañar, si señor, (aos pitos) que é limpo ter azos pra trocar por mantenza o noso sangue. Fala hól!

XELO

Acorado. Foi... cos rapaces... unha aposta.

CORO DOS PITOS

Que bruto! Por una apuesta. Una cosa así. No las cavilan!

XELO

...por un can que era meu...

DON ENRIQUE

Unha aposta...? Cando che eu digo...! Caviloso E anque soio sexa un xogo de rapaces, que inda así ten os seus veres... sin mais alá... quén sabe o que hay nesa chola de vento?

PERICO

Interrumpindo. No servirá, verdad?

DON ENRIQUE

Segundo. A Xelo: Xelo, o teu pai era o Garreante; o Garreante, sabes? Ti non coñeciches ao teu pai. Mais eu, sí. E o Garreante cando facía unha aposta... a gañaba. Coma tí, Xelo. *Xelo relouca de fachenda.*

LOLO

Pero si es un crío.

DON ENRIQUE

Por eso. Vou facela, pra que se diga que é mais home que vos.

POUSO

Segundo Lance

Onde o señorito pra quen dera o sangue Xelo, adeprende
a servir á sua Terra. E fala o saber dos vellos por boca dos
rapaces

Segundo Lance

No pazo da Reigada, pouco tempo despois. Do señorito Juan, afundido antre mantas e faceiras nun sillón de fraude, vése soio a cariña feble i-empanida. Carón d'el, Xelo, tal que no primeiro lance. Á tardíña.

ESCEA 1.^a

NITO

Que andiveches a facer hoxe cedo, no pomar?

XELO

Co señor Pedro. A enxertar. Don Manuel o do frábica mandara onte unhas pugas de maceira.

NITO

De maceira?

XELO

Bah. Non sabedes ren. As maceiras son os arbres das mazáns. As pugas que mandou son de camoesa.

NITO

Si? As camoesas sonche boas mazáns....

XELO

Das mellores.

NITO

Pero eu non as sei distinguir.

XELO

Pois nas mazáns éche como na xente. Cada unha ten a sua fasquía pero háinas de moitas castes, cun sabor e un ser de seu. Hai mazáns fidalgas, como as camoesas i-as urracas, que teñen moito señorío, e mazáns que son «señoras feitas a presa», como as de tres en cunca, e háiche tamén mazáns paisanas, como os repinaldos e as tabardelas, que gardan o sabor do vento e do chan, e mazáns de pedir pol-as portas, miñas probes, bravas, famentas e cativeiras, as mazanciñas de San Xohan.

NITO

Cánta ledicia!

XELO

Éche unha gloria. Ti sabes enxertar?

NITO

Eu... sei comelas.

XELO

Nin viches nunca?

NITO

Non. Que se fai cas pugas?

XELO

More virgiliiano. A todal-as cousas compre render o seu traballo. E pra arrombal-as prantas e poñelas cara ún é mester moito choio. Enxértase de moitos xeitos, en moitos arbres e tempos. Pra que den froito de mantenza arbres que o non dan, e pra trocarlle o ser, según o lecer noso. Firese o patrón e chántaselle, no cerne, a puga viva de outro arbre escoleito. E cando o arbre vello colle a forza do tempo bó e puxa a medrar regando co seu celme a puga enxertada, espán-tase de sí, estrano a frolecer i-en froitos novo.

NITO

D'aquela, cando chegue a primaveira, xa eu serei un paisano...

XELO

Rindo, despois dun intre de silencio. Non. Eses sonche contos das vellas. Trócase o ser de ún por outras cousas. O sanguine non...

NITO

A miña i-ama, a que me adeprendeou o galego—e ben que lle ten berrado o meu pai—denantes do trafego de me arroupar no leito, decíame sempre: «Estás como un rei nunha cesta», «meu señorío pequeno». E agora ao agarimarme acochadiño dime que «estou como acio nun gueipo» e chámame «meu brañego», «meu espelliño mellor»...

XELO

É un falar.

NITO

Si, é un falar. Pero eu non son o mesmo. Aborrezo o que denantes me gorentaba.

XELO

Os ovos moles, as tartas, a galiña...

NITO

Non, as cousas do señorío.

XELO

Esas son cousas do señorío.

NITO

Bah. As outras: a conversa báfua, o facer que se fai, i-ese orgullo, Xelo, esa fachenda de ser máis, de ter máis, que non sei de que ven.

XELO

Entroques eu, e ben que me pesa, collín aqueles que me non aquecen, gostos que non son meus: lambetadas, bo leito, bo pasar...

NITO

Ti és sempre igual. Non qués trocar de roupa, nin de fala. Pero eu son outro xa: a ollar o mundo de outro xeito. Xaves, estou unha acabación feita e nunca me sentín mais home, con mais arelas de forza e de... traballo.

XELO

Din que nascemos cando ollamos a morte tan de perto. Si nacches fai dous meses, no pinal do Mato, qué de novo que degoires arastora vida nova e baril?

NITO

Dis unhas cousas...! Como a miña i-ama. Como Don Enrique... Cousas fondas, que eu non enxergo e que tí mesmo non sabes a fondura que teñen. Quén chas adeprendeu?

XELO

Son falares dos vellos. Ás veces fala ún con verbas que escoitou de pequeno. Agora a falar dos enxertos e das mazáns, tiña mesmo diante, falando, ao meu abó.

Cando inda vivía o meu abó—que tiña casal de seu e mesa posta—levóume diante del, no seu cabalo, á feira da Golada, lá nos outos, onde hai lobos e neve, e cháiras longas e camiños con castiñeiro, con castiñeiro vellos. Alí, baixo un alpendre, de pedras tan grandes que lles non chegaba ao alto o meu abó rubido no cabalo, escoítai falar de enxertos unha serán enteira, a uns caseteiros da Arzúa i-a uns cregos que viñeran, eu que sei, dalá do Deza...

NITO

Eu pasei pol-a Golada, un día, no auto, a fuxir. Duas casas...

XELO

Pero cara o monte queda a larganza: ruas de alpendres e de casoupas, e xente, moita xente, e moito señorío, o día da feira...

NITO

Nós ollamos sempre a pelica das cousas.

ESCEA 2.^a

Anúnciase a chegada dos pitos cairos por un zoar de culplés e un rebollicio de risadas chocas. Hai unha entrada con tumulto de falsa ledicia.

CORO DOS PITOS

Hola Nito,
Cuando sales?
Estás ya, jamón.
Que medias suelas te echastel

LOLO

Vaya plan que tenemos para hoy. Coktail en las de Gil.
Con gramola y discos. La caraba. Vamos todos. Ya sabes: el
Chenard, como tú.

CHÁNO

Pero nosotros vamos a pie.

LOLO

Unos cricas. Ahora ya; hay experiencia.

ANTÓN

No. Ahora quien tiene experiencia es Nito.

LOLO

Quita allá! Nito descansó con el accidente. Para mí fué el
tabarrón del Juzgado. No vuelvo a correr por la carretera: lo
más a noventa. Ya soy hombre formal.

ANTÓN

Aún no entraste en quintas...

PERICO

Librará por «insuficiencia mitral».

LOLO

Eso librará de ser obispo. Yo libro por cuartos.

ANTÓN

Siempre los cuartos.

LOLO

Se puede.

CHANO

Mira que si tienes que servir!

LOLO

Y qué? Voy de automovilista.

ANTÓN

Si tan siquiera hubiera guerra. Y sirvieras con los enemigos.

CHANO

«Que bizarro soldado... que horrible mortandad!».

PERICO

A mi sólo me asusta del servicio tener que tratar con los de haberes.

CHANO

Uf. Que asco!

NITO

Ben que vos viña!

CORO DOS PITOS

Ah! Qué?

NITO

Mais outo. Ben que vos viña!!

CORO DOS PITOS

Ah..! Ah..! Ah.....!

NITO

Indignado, deletreando. Ben.. que... vos... viña!!!

CORO DOS PITOS

Ben que vos viña. Ben que vos viña. Ben que vos viña.
Ya habla gallego. Que gracioso! O «irmanciño». Quién lo iba a decir?

NITO

Qué? Non entendedes ou vos fai gracia?

CORO DOS PITOS

Non entendedes... Non entendedes.... Non entendedes....
El desmiguen!

LOLO

Ni entendemos, ni nos hace gracia, Nito, eso es cosa de
criados.

NITO

Queredes calar?

CORO DOS PITOS

Bueno. Como estás enfermo. Todo se pasa.

NITO

A Lolo. Falando galego gañou o teu pai nas contratas os
cartos que agora paga polos mortos que ti deixas nas carre-
teiras que él abre...

CHANO

Pero que ri-di-cu-lez!

NITO

A Chano. Falando galego mercou o teu pai as terras que
tí venderás a desbarate dentro de poucos anos.

PERICO

Don Enrique en campaña!

NITO

Si, Don Enrique. Falando en galego sanda e agarima. Por-
que ten no falar algo que sai do peito. Porqué vos non sere-
des pra todos como él é?

LOLO

Se le subió la sangre a la cabeza.

NITO

Si. E por sorte, non houbo medo qué se me subira a vosa.

LOLO

En serio, Nito: si toda la sermonata viene por ahí vas equivocado. Son cosas que te meterían en la cabeza. Por nosotros no quedó.

CHANO

Sinalando a Xelo. Se terció ese. Luego, las cosas de Don Enrique.

PERICO

Y que éramos pequeños. Y nuestros padres...

LOLO

Sobre todo, cosa de Don Enrique. Siempre fué dado a congraciarse con la gente baja.

PERICO

Y todos dicen que fué una imprudencia, que te pudo costar cara a tí.

CHANO

Claro. A saber la sangre que te metieron dentro qué llevaba.

XELO

Que brinca denantes de rematar a frase. Sangue limpa, sangue paisana, sangue honrada, moída nas fames, peneirada nos traballos. Sangue da terra e do mar, sangue de unha caste non luxada. A ver o galo que...

CORO DOS PITOS

Tú te callas. Eso faltaba. En casa de Nito. Claro.

XELO

Sigue.... o galo que queira saber do sangue que eu levo...

Xelo...

NITO

XELO

Non calo. Que vou calar. Que estou xa farto de escutar tanta leria. Cobardes! Nugalláns!

PERICO

Miren la bestia brava.

CHAN

Visita de cumplido.

LOLO

Así vendrá luego el comunismo.

XELO

E si non fora por... que cando vos pesque.... *Sigue berrando, «ad libitum».*

NITO

Por Dios, Xelo.

LOLO

Y tú consientes que en tu casa, a tus amigos...

CORO DOS PITOS

A tus amigos...

NITO

Ao coro dos pitos. No. No puedo consentir que en mi casa se insulte a nadie...

CORO DOS PITOS

Gracias a Dios. Ya habló en cristiano.

NITO

Si. Os lo diré «en cristiano». No quiero insultos en mi casa...

CORO DOS PITOS

Pues claro, claro, era una vergüenza...

NITO

...y teneis el remedio, no viniendo.

CORO DOS PITOS

Nos vamos. Nos echa, nos echa! Que vergüenzal Se lo diremos a tu padre. Que dirá la gente! Si no llegas a estar enfermo!

ANTÓN

Acaroandose a Nito, naméntras siguen os chíos resentidos dos pitos cairos. Nos echas, Nito?

NITO
Si.

ANTÓN
A todos?

NITO
Si, si, a todos!

CORO DOS PITOS

*Saindo Adios luego. Que te preste. Fué la sangre, claro.
Adios «irmanciño». Adios, Dón Enrique. Adios «Marcos da
Portela»!*

ANTÓN

Rezagado. A mí, también?

NITO

A todos, a todos...

ANTÓN

Pero... yo... Dándolle a man a Xelo. Adios, Xelo.

ESCEA 3.^a

NITO

*Despois do silencio que sigue ás arroutadas. Non sei si
fixen ben. Verdá, Xelo, que fixen ben?*

XELO

Merecían uns paus. Pero, meus. Ti non. Ti, non fixeches
ben.

NITO

Bah. Si o houbera feito antes.

XELO

E logo Antón... que non é como os mais.

NITO

Noxado. Tanto dá. Xa virá, si quer.

XELO

Pero non é así. Qué dirán na casa?

NITO

Os da casa din que estou feito un túzaro, un mal guiado.

XELO

E acertan si o apoñen á miña compaña.

NITO

Non, os mimos da døenza. E «as cousas» de Don Enrique.

XELO

Eu son unha das «cousas» de Don Enrique,

NITO

Non cho nego. Pero todos te queren na casa; somos agradecidos, Xelo.

XELO

Agradecer, de qué? Si o fixo Don Enrique pra porlle a pedra a eses estrobáns dos teus amigos. I-eu, tí sabes ben que foi por unha apostा.

NITO

Culpa miña de te roubar o Tulé. O teu, é certo, faino calquera; calquera, menos... eses. Pero cando viñeches, cando te trouxo Don Enrique, tí eral-o golfo da rua, e todos facían asco de tí. E cando quedaches...

XELO

Tampouco eu quería quedar.

NITO

Foi Don Enrique quen impuxo que te quedaras—dixomo a i-ama—e ríronse d'el.

XELO

Eu quisen fuxir despois do choio. Pero él impúxome, con aquela vos tan fonda que saca das entranas. E díxome así: «Tes que quedar.»

NITO

E tí quedaches.

XELO

Quedei, porque cando él o decía é que fagüía falla pra tí.
I-eu tiña unha obriga mais forte que a apostá (*confidencial*) que
cando me roubaras o can botárache unha praga: «Así se
esfachique...»

NITO

Impresionado. Bueno... Quén pensa en eso xa. Escoita:
e o Tulé? Non che veu ver?

XELO

Probe Tulé. A medo que tornedes a collelo teránno
en bó seguro os meus amigos.

NITO

Tí, tes moitos amigos?

XELO

Non teño mais amigos que os da Braña.

NITO

Eu quedei sin amigos.

XELO

Mais che valeu.

NITO

Os amigos son amigos sempre.

XELO

I-eses, eran amigos?

NITO

Qué qués? Non había outros.

Un asubio, lonxe, fora.

XELO

Alá abaixo, rifamos a matarnos, apostamos, andamos ás
mascadas. Pero háiche amigos, Nito, amigos de verdá. Qués
sabelo? Escoital!

NITO

Cantas veces, no leito, escoitei chamar así.

XELO

Chamar sin resposta, (*Gatancioso*). Son os meus amigos da Braña.

NITO

Non viron, desque viñeches?

XELO

N'os vin. Sain hoxe, ao pomar, por primeira ves. Don Enrique dixerá de non te deixar soio, a escismar, que te contara contos dos vellos e xogos dos nenos. De certo créenme morto. A saber,

NITO

E non viñeron...

XELO

Si que ían vir. Non os coñeces. Chaman a asubiar sempre que pasan perto da sebe da Chainza.

NITO

Chámaos tí aquí.

XELO

Non. Que dirá o teu pai... Esa golfería na casa.

NITO

Qué mais ten?

XELO

Non, Nito, non. Non pode ser.

NITO

Dáche vergonza de eles.

Xelo érguese de un pulo, e sai percurar os seus amigos, en silencio. E queda soio Nito, na escea calada.

ESCEA 4.^a

A chegada dos rapaces da aldeia anúnciase fora por un troupelexar de zocas, a modiño. A banda dos rapaces da aldeia—«Dan licencia»—entra silandeira e acorada. Hai un xiro de puchas nas mans dos pícaros i-un sorriso nos beizos murchos do señorito doente.

FUCO

Boas tardes nos dea Dios.

CHINTO

Saude teña, señorito Juan.

XELO

Eiquí os tes.

NITO

Que hai, home, que decides? Non falades?

FUCO

Pois logo, aquí nos trai o Xelo.

BANDA DOS RAPACES

Si, aquí nos trai o Xelo....

NITO

A Fuco. E tí que dís?

FUCO

Eu digo que me parece todo ben, e que onte non podía decir outro tanto.

NITO

E logo? Qué coidábades?

FUCO

Corrian por ahí tantas faladurías...

CHINTO

Correxindo. Non, señorito Juan, nós suponíamos que en andando Don Enrique no choio...

NITO

Si non vos espricades...

FUCO

Que coidamos que íamos topar ao señorito Juan forte como un buxo e...

GOROS

..e que o topamos todo empanicado. E que tíñamos por certas as malas cousas, e que eran todos contos, e que estamos tan ledos que non nos damos expricados.

NITO

Outro que tall! E vos alegrades de que eu esté ainda ante a roda e o eixo.

CHINTO

A ver si calades! Estes, señorito, emprincipian sempre pol-a derradeira. Estamos ledos porque o Xelo esté bó e san.

NITO

Pero logo, qué se dí pol-a Braña?

CHINTO

Xente vagaceira que lle anda dando á choca.

FUCO

Falan o demo i-a nana.

GOROS

Vivia ún por un fio. Sempre que tocaban á agonía: «Ahi vai o probe do Xelo. Non lle dou pol-as ánimas».

NITO

Pero si o enfermo son eu!

FUCO

Vaya que ser! Pero ía sandar á sua conta. E na Braña dixeran que de lle quitar o sangue quedara tan decrebadiño, que tiña pra pouco.

XELO

Valentes bestas!

GOROS

E o Petapouco quixo andar ás firmas pra que botasen a
Don Enrique da titular. E o señor Guan do Mato ía falar no
Concello...

FUCO

Pero todos dixeron: «Cando Don Enrique o fixo, seu go-
berno terá».

XELO

Ten que se lle diga.

NITO

E na Cima da Vila?

CHINTO

A cousa tiña os seus veres, que na Cima da Vila era outro
o falar

XELO

O qué?

FUCO

Ali din que lle tocaba morrer ao señorito...

NITO

Deño!

CHINTO

Si te calaras. O que falaban era que o sangue era...
desiguado.

GOROS

Eso é, desiguado.

NITO

E vos, que deciades?

GOROS

Eu decía que, pol-o si ou pol-o non, o Xelo non debeu
meterse en estoupadas.

XELO

Valente decir!

FUCO

I-eu dixen que fixo ben, anque morreran os dous.

NITO

Bó siso. E ti?

CHINTO

Eu vin na vila as pelicas dos vâmpiros...

NITO

Agua!

XELO

Xa saiu aquelo.

NITO

Pois sí que é un papel.

CHINTO

...i-esto é cousa moi somellante, pero de outro xeito,

NITO

Gracias pol-o trasacordo.

CHINTO

Porque o meu pai dixo que non era choio de chuchal-o sangue, senón de trafegalo, como na fustalla: de bocoi a bocoi.

NITO

lmos gañando.

XELO

E mais certo.

GOROS

De todo non. Como de bocoi a pipote pequeno.

NITO

Agora imos de perda cos distingos.

CHINTO

...e daquela Xelo podía quedar merado e chuchadiño, feito un cricas...

XELO

Oe, til!

CHINTO

(É o que eu coidaba). E o señorito, o señorito...

NITO

A miña: daría en rillote.

CHINTO

Acolá. A roubar mazáns, a andar aos niños, a fumar mataquintos, a brincar pol-as sebes, a xurar....

NITO

A modo...

XELO

Abonda, abonda!

CHINTO

Era un falar.

XELO

Pero che non saiú o pronóstico.

CHINTO

A saber.

NITO

Eu..?

FUCO

Non Vde..... estar, está como unha estriga, pero falar....

CHINTO

...falar, fala coma nós.

GOROS

(Alabeéiro). Xa non somella o señorito Juan.

NITO

(Ledo). Daquela ben pra todos.

FUCO

(Reparado). Pra todos non.

CHINTO

E Xelo xa nin pregunta pol-o Tulé.

GOROS

Xelo xa non voltará á Braña.

NITO

Sí. Voltaremolos dous á Braña pol-o can.

FUCO

Mesmamente. Por eso. Tornarán a buscalo, traeránno....

XELO

Non Fucu, non. Eu tornarei pra quedar alá, con vos. Tornará o Xelo que xurou...

CHINTO

Ahí tes, pois eu non tornaba,

GOROS

Non sei. Sí eu estivera no teu pelexo.

XELO

Non.

NITO

Bueno (*Tristeiro*). Xa se falará d'eso. Don Enrique dixo que entramentras eu non salla.....

XELO

Eso sí. (*Un silencio*). Eso sí. Pero despois... é tan forte a señardá da Braña.

NITO

Quéste marchar?

XELO

Xa che digo que, pol-o de agora, non podo marchar.

NITO

E logo..?

XELO

Logo sí. Teño fame de sel-o de sempre.

NITO

O meu pai quer darche estudios. Dí que és mui agudo.

XELO

Dirá, Nito. Pero de que eu quede eiquí, agarimado é certo, e ben querido, sairán duas cousas ruíns: que eu remate nun criadiño aseñoritado que se non valla de si e que tí collas aqueles de rillote. Xa ves.

BANDA DOS RAPACES

E qué?

NITO

Tí tes unha ocasión. És horfo. Ninguén te chama alá.

FUCO

E nós?

CHINTO

Non, nós? Él á sua vida.

NITO

Mañán serías un home de proveito.

XELO

Si eu non fose horfo, sí. Querería gañar pra os meus pais. Mais así. Aturdil-a testa nos libros? Pra qué? Por quén?

CHINTO

Pra nós. Despois serías alcalde e diputado....

NITO

O que di Don Enrique: pra a Terra, Xelo.

XELO

Pra vós, non; teño a seguranza que este vivir señor me arredaría da Terra. Despois... sería como os amigos de Nito, perdida a i-alma na troula do señorío.

NITO

E vós, qué décides?

CHINTO

(*Cun relembro de mitin*). Eu digo que sí, que debe coller estudos e largar o sachó. Que a vida anda arrastrada, e que

é tristeiro ser sempre un brañego, todos a mallar nun coma
nun centeo verde, sin saber falar, sen sair do noso. O mundo
é grande, Xelo!

NITO

O ves, Xelo?

XELO

Sempre a falar así. A vida anda arrastrada porque nós non
sabemos erguela, mallan en nós porque refugamos do noso,
soméllanos grande o mundo, porque somos cativos.

NITO

Xa escismas, Xelo.

CHINTO

E cando falaras así na Sociedá.....

NITO

E tí, Goros, que dís?

GOROS

(*Con siso labrego*). Pois eu digo que de calquer banda
que colla mallarán nel. Si tira pra a Braña, dará contra os da
Cima da Vila; si vai cara a Cima da Vila baterá nos da Braña.
Que non soñe en traballar por nós, que botaremos contra
él. E que no mundo, compre andar pol-o pau, como os cegos.

NITO

Eso todo é nada.

XELO

Verbas acedas de peito medroso. Eu quero seguir no
meu, pero esquecido das estrapuxas dos uns e dos outros. E
que malle quén malle!

NITO

Seguir no teu? Que é o teu? A ver, Fuco.

FUCO

(*Aberto*). Eu digo que Xelo é un home. E nada mais. E
que tire pra onde tire será un home. Si dá pra a Vila,

Don Enrique; si dá pra a Braña, o Garreante. E que bote pol-o camiño que lle pete. Que esto non é cousa de paus, nin de medos. E todol-os camiños levan a Roma.

XELO

Tí es dos meus, Fuco. Mais, tírame a miña vida de sempre, a miña vida ceibe e ledá. Agora, tornar pol-a fouce a casa? Ser como un neno sin fames nin traballos? Non, Nito, tí vel-as cousas do teu xeito, és un señorito...

NITO

Como os outros, Xelo?

XELO

Non, como os outros non. Pero o mundo, o voso mundo tamén, anda arrastrado. Mañán, cando me eu teña afeito á vo-sa vida, por unha interquinencia calisquera, me despedides, ou me atopo de novo soio, como denantes. E daquela eu se-ría xa un señorito tamén; pero un señorito famento, como hai moitos, que, por non deixar de selo... roubaría nestes, i-en vos, esquecido da caste e da querencia. Ti entroques, Nito, serás sempre o que és: o señorito Juan, Don Juanito o da Reigada, co teu auto, co teu pazo nas carballeiras. Deixa, Ni-to, que Xelo o larchán, ande ás labercas pol-o mundo.

NITO

Pensas que eu teño de ser un de éses... como Lolo, como Chano? E sendo así, porqué cando o do auto, viñéchesme sal-var, como podías...?

XELO

Eras un rapas coma min... e perdías a vida ás rafas.

NITO

Qué hei ser coma tí? Deches esmola ao neno rico, que non ten que che dar, como non sexa un pouco da sua tristeira far-tura. Torna á tua vida; fames que pases, serás forte e felís.

XELO

Nito, non te mates a falar, que logo berra Don Enrique. Inda estás feble.. e tés mimos. Qué ten que siga cada ún o seu andar? A vida ténche moitas voltas. (*Trocando o tono*). Bueno. Estes vanse ir que lles é tarde. E teñen que darrle áinda de comer ao Tulé, que está alá pechado. Esto non che fai ben. Xa eu che dixera.

FUCO

Agora Xelo, o Tulé xa é teu.

CHINTO

E ben gañado.

XELO

(*Con forzada ledicia*). Non, é de todos, sempre foi de todos. Tamén ten Nito a sua parte no Tulé; tédelo que traer.

NITO

(*Ca vos embaizada*). Sonche historias, Xelo.

XELO

Ídevos logo.

CHINTO

Si, imonos.

A BANDA DOS RAPACES

(*Saindo*) Adios, señorito Juan. Que se mellore. (*Xelo sai a leval-os*).

ESCEA 5.^a

Nito, ao sairen os rapaces, debruzouse a chorar caladamente. Cando entra Don Enrique, entre as almofadas, i-as mantas, i-os vendaxes, hai unha cariña tristeira mollada de bágoas.

DON ENRIQUE

Qué? Cómo vamos rapáz? Xa estás feito un valente. Vas como un pego. Pero, qué che pasa? Orballou? Houbo rifa na casa? A ver, home, non sexas támaro. Olla pra min. Qué foi?

NITO

Rifei cos meus amigos....

DON ENRIQUE

Ben feito, tamén rifei eu.

NITO

E logo, viñeron os amigos do Xelo, e o Xelo....

DON ENRIQUE

Raio do Xelo! Xa sabía eu que a non tiña de facer boa.

NITO

Querese ir.

DON ENRIQUE

Fai ben. Logo, querías que andivese sempre ao teu rabo?

NITO

Xa convencera ao meu pai que lle dera estudos.

DON ENRIQUE

Pra estudos está o Xelo. Como si convenceras á tua tía que me fixera a min unha saia verde.

NITO

Vde. anda de pava. Pero eu, si rifo cos meus amigos e Xelo se vai, qué fago?

DON ENRIQUE

Rezar pol-a bula.

NITO

Pero, Don Enrique, que falo en serio.

DON ENRIQUE

(Rindo). Logo eu non falo en serio tamén.

NITO

Claro, Vde. como anda ao seu, tanto lle ten, e non sabe o aburrido que é...

DON ENRIQUE

Anda tí ao teu.

NITO

Qué é o meu?

DON ENRIQUE

Facerlle as rafas á gata.

NITO

Don Enrique, non regañe de míñ, que xa non son un neno... e son mais probe que os rillotes da Braña. Que choro de cumes de os ver vivir nunha vida ceibe e baril. Vde., a i-ama, o Xelo, os amigos do Xelo... son como unha fiestra aberta á raxeira quente do sol, ao rechouchío ventureiro dos paxaros. I-eu sinto, a agromar en min, unha nova vida, que me chama cara ese outro mundo... E non sei que hei facer.

DON ENRIQUE

Ves, Nito, xa me colleches o «matiz». Sí, xa eres un homiño, e sabes que a vida non é o vago devalar dos días mortos deica agora. Que tes obrigas xa. Tiveches, pra túa sorte, quen che abrise os ollos ao traballo i-a Terra. Qué más qués? Cantos, no remate dun cego anoitar pol-o mundo, devecerán por ese lume que levas xa no peito...

NITO

Pero eu son un señorito...

DON ENRIQUE

Tí eres coma míñ; que por moi Don Enrique que me cha-
men serei sempre labrego.

XELO

(A entrar). Moi boas, Don Enrique? Xa o vin subir. Pa-
souche, Nito?

DON ENRIQUE

Si, xa lle pasou.

NITO

Vde. dime verbas bunitas, pero non dí: «Fai esto».

DON ENRIQUE

Xelo pode decircho mellor que eu. Nonsí, Xelo? A ver:
que ten que facer o señorito Juan?

XELO

Sandar.

DON ENRIQUE

E despois?

XELO

Estudiar.

DON ENRIQUE

Pra qué?

XELO

Eu que sei. Pra o que custe mais cartos. Pra o que sexa
mellor pra todos nós. Pra que haxa dous Don Enriques na
Reigada.

DON ENRIQUE

Xa o ouces. A aldeia pide que estudedes o que os pro-
bes non poden estudiar. A nosa Terra pide inxenieros que
sepan do millo e das patacas, das doenças das prantas e da
mellora do gando, do mel, do viño, dos piñeiro... de todal-as
cousas que a nosa grande irmán, a Terra, cría.

NITO

E Xelo?

XELO

Xelo sementará o teu millo i-as tuas patacas, e ollará
pol-as prantas, e pol-os piñeiro, e pol-o gando que tí traías
pra nós; Xelo non deixa o sacho.

NITO

Pero terei que ir a Madrid. Con Lolo, con Perico, con
todol-os miñocas,

DON ENRIQUE

Non, a Madrid non. Mais lonxe. Que saben en Madrid das
nosas cousas? A Dinamarca, a Bélgica, ás terras ceibes en que

non hai señoritos nin mendiños, onde se vive pra o traballo
e pra o ben.

NITO

(Erguéndose). Ah! Si eu chegara a vivir...

XELO

A miña man labrega pra adeprederte a choutar valados,
o meu legón pra que o teu brazo abra o rego dos milleirás
novos, a ledicia da miña amistade pra uns meses de vivir pa-
sán, e unha aperta, que luxe ca miña roupa empoeirada do
traballo o teu traxe de señorito.... Que levas sangue meu!

ANTÓN

Pódese entrar....

POUSO

R e m a t e

Paso de burlas con algunas sentencias. Leria do señorito da vila co rapás da aldeia. Onde se vé o agudos que son os mozos de agora. Leva, por derradeira, uns ditos do médico, que fala como un libro.

Remate

Nun camiño aldeán: un valado, as leiras, á Paisaxe.

ESCEA 1.^a

XANCIÑO

É o que coñecimos como «Nito» dempois do accidente. Ven vestido ao xeito dos cativos da aldeia. Legón ao lombo. Brinca sobre o valado e ponse a sachar con pulo, da outra banda. Canta:

*«Galicia nai e señora
sempe garimosa e forte
perto e lexos, onte, agora,
mañán.... na vida e na morte».*

UN SEÑORITO

Rapás da vila en veraneo: pantalón branco, camisa sport, raqueta ao brazo, andar aseñoritado. Entrará cantando calquer parbada á moda. Por exemplo:

«Pichi, es el chulo que castiga.....»

Pousa a raqueta no valado, séntase e bota un pito, facendo elegancias de cine.

XANCIÑO

Boas tardes.

SEÑORITO

Buenas.

(Silencio pol-as duas bandas. Asubios disconformes de cantos en contraste. Golpes de legón da banda de alá, chupadelas de pito da banda de acó. Xanciño fártase da escea, bate un golpe xurdio de legón, érguese unha poeira de terra e o señorito brinca asañado).

SEÑORITO

A modo, demonio, me mancharás el traje.

XANCIÑO

Disimule. Non reparara. Pode arredarse un pouco.

SEÑORITO

Hombre, ya te saludara. Me gusta mucho ver el trabajo de los paisanos.

XANCIÑO

Xa lle contestara. Non lle me dá gosto ningún ver a nuggalla dos señoritos.

SEÑORITO

Entonces, fué de intento el driblar antes la tierra en contra mia.

XANCIÑO

Que ía ser. O que pasa é que non dá o mesmo ser mirón de unha laboura de millo que de unha partida de chamelo.

SEÑORITO

Y tú sabes lo que es el chamelo?

XANCIÑO

Si, sentín falar de eso o outro día na taberna.

SEÑORITO

Que asco! Las tabernas! Tú andas ya en las tabernas?

XANCIÑO

Axúntome o domingo na Casiña pra xogar á chave co pai de Xunquiño o da Ruibal e con Xan de Luaces. Son bós amigos meus. E tí, tamén, onde adeprendiches eso do chamelo.

SEÑORITO

En el «Derby».

XANCIÑO

O «Derby» é un colexió da Vila?

SEÑORITO

No. Es un «American Bar».

XANCIÑO

Logo tí, vés da América?

SEÑORITO

No. Te soy de La Coruña. Eso del «American Bar» es un decir.

XANCIÑO

Xa. Vamos, as tabernas chámense: «Viños e comidas», na aldeia e «American Bar» na vila.

SEÑORITO

Un bar no es una taberna.

XANCIÑO

Nin unha tenda de libros. Eu xa sei algo de eso.

SEÑORITO

Qué sabrás tú, qué sabrás tú? Estuviste alguna vez en La Coruña?

XANCIÑO

(*Dubidoso*). Na Coruña... sí, unha ves, fai tempo....

SEÑORITO

Aun no estaría abierto «Michigán»?

XANCIÑO

O «Micho-can» é unha tenda de gatos?

SEÑORITO

No, hombre, es un cabaret.

XANCIÑO

Un cabaré? Un cabaré é tamén unha taberna?

SEÑORITO

No, por Dios; es un sitio elegante, donde se baila.

XANCIÑO

Ah sí, sitio elegante, onde se baila... Na tua casa báilase tamén. Ben mirei eu o outro día pol-a muradela da carballeira

ra: había unhas rapazas moi pintadas a... A tua casa é un cabaré?

SEÑORITO

Las que bailan en mi casa son personas decentes!

XANCIÑO

Ah! Xal Logo tí non bailarias nunca nun deses?

SEÑORITO

Si hombre, mucho. Las que no son decentes, vamos, las que no son bien, son las tanguistas.

XANCIÑO

(Confidencial). Logo esas son unhas... «gandainas»?

SEÑORITO

No tanto. Pero....

XANCIÑO

E o teu pai, déixate bailar así, cunhas desas.

SEÑORITO

Bah, mi padre está muy ocupado. Y también te va por allí a las veces. Es accionista. Aquello dá bastante dinero.

XANCIÑO

Accionista! Do sitio ese? Pois sí que serán bunitas as accións do teu pai!

SEÑORITO

(Indignado). Ser accionista es tener metido dinero en un negocio. Mi padre tiene su carrera.

XANCIÑO

Sí que é un choio pra empetar diñeiro. El a meter os cartos e tí a sacalos ou él a sacalos e tí a metelos, seredes dous... E logo, que é o teu pai?

SEÑORITO

Mi padre es corredor de comercio.

XANCIÑO

Ah! De éses que andan pol-as feiras cun Ford cheo de paños, de reloxes e de paraguas. Non lles sabía o nome da vila. Que ben lle está! «Corredor de comercio». Moi ben, moi ben. Eses son coma os caracoles que levan a tenda ao lombo. Moito deben gañarl! Ai, e qué ben falan! Da gusto oílos. O outro día prenderon ao «Rata», na feira de Nogueira. Prenden en todal-as feiras ao teu pai?

SEÑORITO

Jesús, Jesús! Que mano de ignorancias y de cosas raras. Mi padre no es ningún tratante de feria. A mi padre no lo prende nadie. Tú por quien nos tomas? Tengo yo cara de hijo de subastador de feria?

XANCIÑO

Non, eu de tí non falaba. Tí pol-a pinta o que tes é cara de non facer nada. E pol-o menos os subastadores traballan por non traballar, como dixo o outro... Pero en fin de contas, cal é o oficio do teu pai?

SEÑORITO

Un oficio, mi padre?

XANCIÑO

Logo él non ten oficio? Pois xa sabes o que fala o dito: Besta sin traballo e home sin oficio...

SEÑORITO

Digo que lo que tiene mi padre es una carrera. Entiendes? Sois más brutos! Mi padre es un señor, viste de persona, tiene cheques en el bolsillo, se sienta en la acera del Casino a hablar de política, veranea, conduce su coche, fuma ingleses...

XANCIÑO

Fuma ingleses... arrenégote.

SEÑORITO

Pitos ingleses, hombre, de éstos; quieres uno?

XANCIÑO

Non, disimule. Como non visto de persoas, nin veraneo, nin... son accionista, poden derramar me a gorxa.

SEÑORITO

Me diviertes, sabes, pero creo que te estoy dando demasiadas confianzas. Acabaremos mal.

XANCIÑO

Pois o que é eu, como confianzas non che din ningunhas, así que cando queiras podes largar...

(O señorito mira de enriba a embaxo a Xanciño, ponse a asubiar calquer cuplé podre e bota outro pito. Silencio. Golpes de sacho da banda de alá e fumadelas da banda de acó).

XANCIÑO

Oe, ti. E sabes o que estou pensando? As «tanguistas» teñen carreira ou teñen oficio.

(O señorito, cala de mal talante, percura, de certo, nos seus miolos un intre pra afundir ao rapás da aldeia).

SEÑORITO

Cuánto te pagan por tu trabajo?

XANCIÑO

Como pagar, nada... Aprendo, mantéñenme e vistenme... E a ti?

SEÑORITO

Nada. Yo... no trabajo.

(Escea de novo. Tarareos de cantos contrarios).

XANCIÑO

E as tanguistas, gañan moito?

SEÑORITO

Mucho. Más de diez pesos diarios.

XANCIÑO

(Con sorna morna) Arrenégote do diaño, ladrón, e por qué non te metes a tanguista?

SEÑORITO

Lo que te voy a meter es la raqueta por la boca, insolente.

XANCIÑO

A modo, a modo, mira que o légón e mais forte de rillar que a maleta esa que levas debaixo da ala.

SEÑORITO

Vaya con el rayo de la mosquita muerta (recuando xa) que parece que no sabe de nada y muerde de vez.

XANCIÑO

Doéuche. Vay en cas do manciñeiro.

SEÑORITO

Lo que voy es a contárselo a mi padre, que te meta en cintura, y que se lo diga a tu amo, que será Don Enrique, que eres un majadero, que insultas a la gente que pasa por el camino sin meterse con nadie.

XANCIÑO

Mira, cando queiras, chimpo pra a banda de alá e andamos ás mascadas. Como os homes, sabes? E si chamas ao teu

pai, eu chamo a un can doente que te trabe. E si llo contas a Don Enrique, eu chamo aos demais rapaces e te damos un su-lago no pozo do crego. Sabes qué mais...?

SEÑORITO

(Vencido) Bah. Si, despues de todo, podíamos ser buenos amigos.

XANCIÑO

Amigos? En qué escola andivemos xuntos? De qué me conoces tí a min, víctima?

SEÑORITO

Yo, de nada; pero el veraneo es largo: en algo se ha de entretenir el tiempo.

XANCIÑO

E tómasme a min por brincadeira. Merça unha cadela, ou sacha no teu xardín, que ten larganza dabondo.

SEÑORITO

Se mancha úno todo.

XANCIÑO

Pois estudia, que pra eso tes cartos!

SEÑORITO

Los profesores me tienen tirria y luego van y me suspen-den, envidias de pueblo, sabes? Como mi padre está bien!

XANCIÑO

Pois logo, si non queres traballar na terra, nin estudiar nos libros, métete a político e chegarás a alcalde, como don Pedrito o da Bouza.

SEÑORITO

Soy aún muy nuevo y no quiero saber de eso.

XANCIÑO

Mira, guíndate da Ponte do Corvo abaixol

SEÑORITO

Lo peor es que no se qué hacer. Si tú quisieras aprender a jugar al tennis.

XANCIÑO

Mira, come a raqueta e logo dirán na vila que morreches de elegancia perene. Qué queres que che faga eu, meu santo, si non vales pra nada?

SEÑORITO

Si tan siquiera hubiera traído la radio. Tú sabes lo que es la radio?

XANCIÑO

Una cadela, nonsí?

SEÑORITO

Que atraso, que vergüenza, no saber lo que es la radio!

XANCIÑO

Unha de esas do Micho-can?

SEÑORITO

Pero, hombre, (*didáctico*) no sabes que hay unas cajas con aparatos para oír lo que se dice lejos...?

XANCIÑO

Pol-a leutridadá?

SEÑORITO

Por electricidad, justamente.

XANCIÑO

E, que é a leutridadá?

SEÑORITO

Una corriente.

XANCIÑO

Non falades mais que de cousas de fuxir. Esa corrente é a que corre o teu pai, ca sua carreira de corredor de comercio?

SEÑORITO

Dale. Esa corriente es la misma que va por los hilos de la luz, sólo que no va por los hilos; anda suelta. Viene a ser como el rayo.

XANCIÑO

Nunca él te parta. E ti tés os rayos metidos nunha caixa na tua casa! Ai, o que é, si chego a telos eul

SEÑORITO

Bah! Los que están en la caja no son rayos, son aparatos, me entiendes? La corriente va, y coje, y trae, y lleva la onda y suena, y se oye. Es cosa así, que vuela y se escucha.

XANCIÑO

Moi bien, moi bien! Talmentes como unha pega marxa, como o cuco, como as anduriñas. Que ben espricado! Da gusto oírcho falar. O que é, como non seipa máis de iso o teu pai, tí sabes tanto coma eu.

SEÑORITO

Qué no voy a saber, qué no voy a saber! Si la oigo toda, las noches, y sé arreglarla...

XANCIÑO

Tamén eu sei arrendar o millo e non sei porqué medra. E sacho a terra e non sei de que está feita.

SEÑORITO

Pero los del pueblo tenemos otro concepto de las cosas. Hay más de aquí.

XANCIÑO

Xa se vé,

SEÑORITO

Y tenemos libros para estudiar.

XANCIÑO

E si sabedes leer, porqué vos aburrides?

SEÑORITO

Y profesores que nos enseñen en casa para no mezclarnos con gente artesana.

XANCIÑO

E logo pra qué ves falar agora conmigo?

SEÑORITO

Y amigos señoritos que nos den todo explicado. Ahí viene el propio Don Enrique. Pués, amigo de casa. Un poco bando; pero muy enterado. Dijo mi padre que muchas cosas me las había de explicar él bien. Es tu amo Don Enrique?

XANCIÑO

Non, eu traballo no Pazo da Reigada.

SEÑORITO

En el Pazo de la Regada. También Nito, el señorito Juanito, que debió llegar ya del extranjero, es muy amigo mío.

XANCIÑO

O qué? Nunca che vin... andar co-él

SEÑORITO

Juanito es muy inteligente y muy fino.

XANCIÑO

Qué va? Está feito un túzaro.

SEÑORITO

Vaya criados que tienen! Se lo diré, se lo diré! Que murmuran de él cuando está fuera.

XANCIÑO

É a verdá. Xa non é como denantes.

SEÑORITO

Claro, para vosotros. Pero el extranjero da chic.

DON ENRIQUE

(Entrando). Boas tardes, Xanciño, onde te meteches? Toda a serán a buscarte pra irmos ao salto: facíasme falla.

SEÑORITO

(Saludando a Don Enrique). Hola, Don Enrique! Fuí yo seguramente quien entretuve aquí al jornalerito. (Estrañeza de Don Enrique). Anduve a divertirme con las cosas que dice. Asombrándolo con los adelantos de La Coruña.

DON ENRIQUE

Ahl O meu xornaleiro? (Rindo) Xanciño, tí erel-o demo.

SEÑORITO

Si, algo mal educado y violento, insulta a cualquiera, pero es vivo, es vivo, lástima de muchachol!

DON ENRIQUE

Pero Xanciño, tí que lle dixeches.

XANCIÑO

Canto quixen, suponte, un criado da Reigada de parola cun señorito.

SEÑORITO

Juancito le tutea?

DON ENRIQUE

Pois claro: Xanciño que, ahí onde o ves é un pavero,...

SEÑORITO

Sí, sí, un pavero, un argallán, me divertiré mucho con él

DON ENRIQUE

Digo que Xanciño, está traballando nunhas liñas da Misión Biolóxica.

SEÑORITO

Sí, sí, muy trabajador, le regalaré uno de mis trajes viejos.

XANCIÑO

Pois si que ía estar eu bunito. Era o que che faltaba pra rematal-a comedia.

DON ENRIQUE

Xanciño ahí onde o ves, é...

SEÑORITO

(Sagaz) Ah! Ahijado suyo, verdád, Vd. lo protejerá entonces. Una excelente obra!

DON ENRIQUE

Non, home, non, a ver si calas. Xanciño é Nito, o señorito Juanito o da Reigada. Entendes agora?

SEÑORITO

Ay que paval Vd. cree que estamos en día de Inocentes.

XANCIÑO

Poida dar que o inocente sexas ti.

SEÑORITO

(Acorado) Ayl Si es cierto... Que burla, que burla más tremendísima. Bueno, me voy, me voy!

DON ENRIQUE

Non home, agora quedas. Que inda teño que darche o mitin.

SEÑORITO

Por encima... No entiendo, no entiendo... qué plancha, qué plancha, qué horror! Quién lo había de decir..? Y qué de insolencias me dijol (*Ad libitum*)

DON ENRIQUE

Mira rapás: tí erel-o señorito da vila, nonsí?, xogador de tennis, bailarín de shotis, fillo de un señor de moito porqué, irmán de unhas rapazas á moda, que non saben facer o calde

—non, non te arrufes, que é certo—veraneante, socio da aburrida vagancia da mocedá das vilas; mais ten a nosa Terra unha caste de mozos, xente aldeán, xogadores de chave, bailadores de muíñeira, fillos de labradores ou de mariñeiros, irmáns de rapazas que saen ao fío da media noite a tornalos regos, unha caste leial ao seu sangue...

SEÑORITO

Pero si Juanito es un señorito como yo...

DON ENRIQUE

(*Seguindo*) unha caste que quer que alguén a axude a mellorar-a sua vida sen luxarlle o espírito, inzado das virtudes do fogar antergo. E Nito, o señorito Juanito, o do pazo da Reigada, ouzou un día a chamada da Terra e viú que na i-alma se lle alcendía a quente labarada do amor ao seu pobo que é tamen o teu... E deixando a conversa vagaceira, i-o vivir levián, douse en saír pola campía, a falar cos probes, a adeprender os ditos dos vellos, a traballar nas leiras, a beber cos ollos a fondura infinda da paisaxe nos mais outos curutos. Pra ser mañán, como hoxe son eu, consello e guía dos que sabendo máis que nós en tantas cousas... precisan do saber novo qua nós podemos ter, sendo, ao mandado dos irmans labregos, un paisano con estudos, xornaleiro dos paisanos que non os teñen.

E ASI REMATA A FARSA